

Ејуп Мушовић

ЈЕДАН ПЛАН ПОРТЕ ЗА ОБРАЧУН СА МАХМУД-ПАШОМ БУШАТЛИЈОМ, СКАДАРСКИМ ВЕЗИРОМ

Бушатлије или Бушати — потомци владајуће куће Црнојевића, најстарија су и најпознатија муслиманска властела и једно време су били апсолутни господари северне Албаније. Дали су Османској царевини истакнуте државнике и великодостојанственике. Својом традиционалном препотентношћу, осيونим и бахатим понашањем, витештвом и смелошћу, привукли су пажњу не само званичних турских власти него и јавности. Њихова незајажљивост и претеране амбиције за власт ишле су до царске столице — до жеље да постану турски султани. У том смислу предњачио је Махмуд-паша Бушатлија, скадарски везир (1787 — 1796. године). Важио је као способан, виталан, осيون, неустрашив, лукав, надмен и припадао је оној врсти политичара који нису бирали средства да би дошли до циља, а његов циљ, реко смо, био је ништа мање но да седне на трон резервисан искључиво за династију Османлија. За Цариград он је био љути непријатељ, издајник, човек који је хтео да сруши Империју. Са њиме се морало, због свега тога, поступити најригорозније и осим скидања главе са рамена друге алтернативе није могло бити. Не би се могло рећи да није имао и присталица који су га сматрали заштитником од насиља попут Мула Мустафе Ђапешкије.¹

¹ Богољуб Петковић, *Махмуд-паша Бушатлија од 1787—1796. године*, Историјски записи, год. X, књ. XIII, 1—2 Цетиње 1957. 210 — 242;

— Вук Стефановић Караџић, *О Црној Гори*, разни списи, „Просвета“ Београд 1972. 140—141;

— Ејуп Мушовић, *Покрет Мустафа-паше Бушатлије*, Историјски записи 1—2, Титоград 1988. 37;

— *Енциклопедија Лексикографског завода I*, Загреб MCMXVI, 547.

„Узвишени“, „племенити“, „величанствени“, „моћни“ султан Селим III (1789—1807), како су га везири ословљавали, мало је од свега тога био. Напротив, имао је несрећу да влада у једно време изузетно тешко по Османску царевину, време немира, бунна, анархије. То је било карактеристично за периферне пашалуке и дошло је до пуног изражаја у скадарском и београдском пашалуку. Свакодневно су у Стамбол пристизали ни мало поволни извештаји о тамошњем стању а Порта је даноноћно заседала трагајући за решењима. Чини се да су највеће недаће задавали јангчари са дахијама у београдском и Махмуд-паша Бушатлија у скадарском пашалуку.

Имајући од раније представу о збивањима у београдском и скадарском пашалуку — представу која се из дана у дан погоршавала на штету турског двора, султан Селим III је наредио Порти (влади) да се најжитније и најозбиљније позабави питањима дахијске узурпације власти у београдском и дивљања Мустафа-паше Бушатлије у скадарском пашалуку те да се против њих предузму најригорозније мере. Бројни извештаји који су непрестано пристизали из Румелије (Балкан) Двору стамболском говоре да је турска власт тамо била угрожена те да су највише испаштали покорени народи, јер су немири били праћени разарањима градова, убиствима и пљачком. Према томе, упади бунтовника нису били ни мало безазлени и у даљем били су потенцијална опасност за Царевину у целини. Од таквих упада Мустафа-паше Бушатлије великих неприлика је имала Црна Гора, за коју је он важио као љути непријатељ, а нису били поштеђени ни Сарајево, Нови Пазар, Приштина.²

Порта је готово континуелно заседала од 6. IX — 6. XI 1792. године, трагајући за најбољим решењима како да се стане на крај асилуку скадарског везира Мустафа-паше Бушатлије.³

Жива се дискусија развила на Порти међу везирима о путевима прилаза решавању питања Махмуд-паше Бушатлије. Било је различитих приступа, види се то из извештаја, али су се сви сагласили да непослушност скадарског везира треба осудити и окарактерисати га издајником, јер „он жели, сачувај боже, да руши ово царство“. У том погледу није му било равнo јер су, у односу на њега, извесни Надир шах и Сари-бег Оглу били обични разбојници и бунтовници, па „Није никако допуштено дозволити да се један дан трпи издајство творца нереда с оваквом идејом“.⁴

На двомесечном заседању везира изношени су бројни аргументи који су силно теретили Махмуд-пашу Бушатлију. Поред

² *Турски извори о српској револуцији 1804. Књига I, Списи Царске канцеларије 1789—1804. Уредио и превео Хазим Шабајовић. Београд 1956. (У даљем: Турски извори..., — Б. Петковић, Махмуд-паша Бушатлија...*

³ *Турски извори...*, 180.

⁴ *Турски извори...*, 181.

осталог, његови походи на Црну Гору, Босну, Нови Пазар, Приштину, те придобијање истакнутих личности у суседству скадарског пашалука за своје „сулуде“ идеје. Све је то доводило до анархије и погоршања ситуације иначе пољуљаног Османског царства, пир чему су највише трпели покорени народи. Стога су разумљива настојања и напори Порте да било како сломи скадарског везира „творца анархије“ али непоколебљивог и осиног који се на лукав и перфидан начин оглушавао о царске наредбе. Он је, нема сумње, са таквим понашањем, које није желео да мења, представљао велику опасност за Царевину.

Затражен је илам (решење) од Ебу Бекир-паше, румелијског валије, да предложи план наступа против скадарског везира. Ебу Бекир-паша је врло озбиљно схватио овај задатак, усталом и као изазов за избав из неке раније нелагодности коју је био навукао од султана. Он је хитно сакупио све буљубаше (заповеднике одреда) приштинске регије и пренео им царско наређење, те предложио и неке конкретне мере и задужења за њих.

У одговору Порти и султану, румелијски валија је нагласио да је Махмуд-паша Бушатлија имао обичај да се, у одређеним тренуцима неповољности по њега, мало повинује и обећа берност, али да овог пута он то није учинио иако је упознао с акцијама које против њега предузима турска влада. Напротив, он је управо тада изашао из граница скадарског пашалука, попалио три до пет села, попленио стоку и захиру (храну), починио бројна разбојништва и тамошњег Дојран-Оглу „без икаквог греха и кривње противно узвишеном шеријату убио и смакао с мотивацијом да се примакао Скадру“.⁵

„Ако се стече утисак и уверење да би се ти могао и после овога случаја усудити на такве поступке и акције онда ћеш бити камењен“ — гласила је одлука великог везира скадарском везиру. Овај се и на ту претњу убичајено и са лакоћом оглушио и изјавио: „Што год учиним остаје при мени“.⁶

У низу извештаја који су свакодневно пристизали током двомесечног заседања Порте, септембар и октобар 1792. године, а који су се односили на скадарског везира Махмуд-пашу Бушатлију, је и извештај његовог брата Ибрахим-паше мутесариха охридског санџака. Он њиме обавештава Порту да је и сам у немилости од брата, те да је побегао од Скадра као поборник султана. У супротном, могао би бити ликвидира⁷. Очигледно, скадарском везиру су отказивали сарадњу суседни паше јер нису имали смелости да га подрже и да тако смело, попут њега, дигну протест против султана. Тиме је Махмуд-паша Бушатлија био ослабљен и то је требало искористити јер „Њега не треба

⁵ Турски извори..., 182.

⁶ Турски извори..., 183, 162.

⁷ Турски извори..., 183.

сматрати као остале разбојнике, бунтовнике, него га треба сматрати тешком несрећом Османске Царевине“.⁸

Без обзира на друге бројне тешкоће, рецимо и оне у београдском пашалуку, није се смело оклевати у акцијама против скадарског везира и одметника, „јер тај злотвор не мирује“. У свему према њему треба поступити онако како је то формулисано у Хатихумајуни (свечаној султановој повељи).⁹

Но, одлуке о конкретним акцијама се нису могле ни тако брзо ни тако једноставно донети. Није се било играти са Махмуд-пашом Бушатлијом — шала он није био. Стога је одлучено да се у приступу решењу проблема са Махмуд-пашом то учини тактички, да се преговара и убеди те да се тако окани неваљала посла. Ако то не успе, „ствар ће бити отежана и постаће крупна као московска војна... За то неће бити довољна румелијска (балканска) војска, него ће требати да се довуче војска из Анадолије“. У сваком случају не треба оклевати јер свако одуговлачење иде на руку бунтовнику и „ниткову“, пружа му се могућност да војно ојача, да прошири свој утицај на суседне паше па ће „постати тешка болест којој неће бити лека“.¹⁰

Сасвим је разумљиво што је током двомесечног исцрпног разматрања и прихваћен план акције против Махмуд-паше Бушатлије. Изненађујуће је колико у њему има разрађене тактике, тако да би његова примена морала уродити плодом и не би смело да има промашаја. Део тог плана гласи:

„Штавише, почеће се покретом војске румелијског валије и неће се ићи на Скадар с топовима и кумбарама, као што је то у прошлости било. Треба да се мудро поступи. Јер, ако би се ишло на Скадар на тај начин, онда би се нитков, као што искуство учи, затворио у тврђаву и утврдио. А како је тврђава јака, не би се дала освојити, него би је требало опседати с целом војском. Главни циљ и правилан поступак био би да се успе одвојити скадарско становништво и Арнауте од ниткова. А ако би се тако поступило и извршила опсада, онда би се становништво због притиска наше војске која би извршила опседање одбило од нас и било би неминовно присиљено да се стави на страну поменутог. Када наступи зима, наша би се војска разишла и посао би био одгођен за следећу годину. Нитков би опет задобио снагу и проузроковао велике nelaгодности Османској Царевини. Освојитељ Скадра, покојни султан Мехмед Освајач није успео да освоји тај град оне године када га је опсео и блокирао, него је оставио војску, а он се повратио и следеће године успео да га освоји. Тако пише у историјама. Ето тај случај поткрепљује поменуто тврђење. Мудар план у овоме случају био би овај: Као

⁸ Турски извори..., 183.

⁹ Турски извори..., 183.

¹⁰ Турски извори..., 183—184.

што је у прошлом заседању закључено, треба издати узвишени ферман којим се поменутом одузима туг (чин паше) и санџак (застава) којим му се наређује да станује у Бару, а Скадар додељује његовом брату Ибрахим-паши. Даље треба издати неколико фермана којима ће се околни санџаци, који се налазе у рукама присталица поменутог поделити према потреби Дојран-оглију и осталим његовим (Махмуд-пашиним Е. М.) противницима, остављајући у ферманима празна места за имена (тих људи). С обзиром на могућност да би одузимање Охридског санџака од Ибрахим-паше и његово додељивање другом, с мотивацијом да је он добио Скадар, могло би изазвати његово негодовање, то га не треба другоме давати док се он не буде консултовао и дао пристанак. То треба навести и напоменути у писму које ће се писати румелијском валији.

Један ферман треба такође написати становштву Скадра и у њему навести да је издат ферман којим Махмуд-паши одузети туг и санџак и наређено му да станује у Бару. Ако он каже: „Хоћу да станујем у Скадру“, немојте му допустити. Иначе, касније ћете сами искусити штетне последице. То јест, ваши трговци који одлазе на оне стране и оданде долазе, биће онемогућени и спречени“.¹¹

Румелијски валија као главни представник војне и цивилне власти на Балкану (Румелија) био је тај коме је поверена реализација одлука Порте везаних за Махмуд-пашу Бушатлију. Озбиљност тог задатка морао је прихватити, јер све Портине одлуке потврђивао је султан, па је у вези са њима речено румелијском валији:

„Изричита је заповед да се Махмуд-паша погуби. Зато му на првом месту треба одузети туг и санџак и поступити према бератима (царски указ о постављењу) и наредбама који су ти послати. Нека прво покаже и прогласи наредбу којом су му одузети туг и санџак, затим наредбу да се Скадар предаје Ибрахим-паши према закључку донесеном на прошлом заседању. Нека наредбу о подељивању Скадра — ако мисли да ће она код Махмуд-пашиних противника изазвати негодовање — чува код себе. А ако мисли да то неће бити, нека и њу покаже и објави. Нека и санџаке који се налазе у рукама његових присталица подели његовим противницима, према нахођењу; нека стави имена и бератима који су му послати без имена и нека његове противнике постави у околне санџаке. Питање Охридског санџака нека расправи с Ибрахим-пашом и нека га, ако овај дозволи, да другоме. Ако постоји вероватност, могућност, да поменути, видевши ту ситуацију, пође против оних којима су подељени поменути санџаци, нека упути војску..., нека скупи под своју команду седам-осам хиљада војника и нека их у случају потребе пошаље

¹¹ Турски извори..., 184.

на место где се та потреба буде указала. За твој лични покрет, међутим, потребна је опрезност која је горе изложена“.¹²

Фермани упућени румелијском валији пуни су детаља, разрађене тактике како да се доскочи непослушном скадарском везиру. Опреза у томе је и разумљива и није требало дозволити никаква изненађења, а она су била могућа поготову када се ради о једном политичком отпаднику способном и спремном на све ради остварења својих циљева. Поред цитираних детаља плана акција против Махмуд-паше, међу којима је и она да се приволи становништво града на Бојани које би се дистанцирало од њега, је и идеја о економској изолацији Скадра која би се спроводила забраном увоза робе у тај град. Тај план у целини је означен као „мудри план“. Ако се он не би остварио и оно што је у вези са његовом реализацијом добио румелијски паша, у виду посебних овлашћења, онда би то био крах. Тиме би се пружила прилика поменутом починиоцу разбојничких дела да „сачувај узвишени боже“ настави са својим „покувареним намерама“. Због тога, у даљим акцијама, а ради њиховог сигурног успеха, треба тражити савете Ибрахим-паше, јер је он најближи и најкомпетентнији да издаје конкретна и најефикаснија наређења. Ако предложене мере не буду дале резултата, онда их треба помоћи довођењем топова на Скадар „под изговором да се траже за солунску тврђаву“, јер „Зар треба толико прећутати злодела оваквог разбојника... па за то нема бољег начина него спровести поменути последњи план“.¹³

Цео план акција против скадарског везира Махмуд-паше Бушатлије, рађен тако дуго, прихваћен је од Порте. На крају је пуно комплимената плану — хвале за његову добру израву и разрађену тактику, као и наде у његов сигуран успех.

План је упућен султану на сагласност и одобрење. Пошто га је оценио добрим, султан га је упутио румелијском валији на реализацију. Пре потписа султан је дописао: „Мој везире, ако он (скадарски везир Е. М.) изврши напад, нека се у сагласности са овим поступи према последњем плану“.¹⁴

Поред свега, овај план, иако детаљан и врло прецизан, није могао да се реализује. Махмуд-паша није био лак залогој чак ни за султана. Прошле су године после тога, а он је наставио са својом политиком, Порти и султану туђој. Тек када је погинуо у свом походу на Црну Гору 1796. године, одахнули су и султан и његови везири. Тако је нестао „бунтовник кога никада није било могуће присилити на покорност“. Наследио га је брат му Ибрахим-паша Бушатлија, чиме је настављено везирство Бушатлија у Скадру.¹⁵

¹² *Турски извори...*, 185.

¹³ *Турски извори...*, 187.

¹⁴ *Турски извори...*, 188 (Истанбул, 6. XI 1792. г.).

¹⁵ В. Петковић, *Махмуд-паша Бушатлија...*, 240.